

Idea a „kontingence“ / Nápad a „idea“ / Kontingence a „idea“

Termín „idea“ zakotvil nadlouho nejen do vědomí filosofů (a dokonce obecného povědomí), ale i do takřka již nepostradatelné slovní zásoby v nejrůznějších jazycích (pochopitelně nějak Evropou poznamenaných), ale bohužel také v mnoha málo spolu slučitelných významech. K nejstaršímu filosofickému použití ovšem došlo pod praporem maximální „objektivizace“, tedy zpředmětnění: „idea“ byla pojata jako neproměnné, a tedy dokonalé, ba nejvyšší jsoucno, tedy jako – jak se říkalo později – pozitivní jsoucno. Patočka v jednu dobu uvažoval o možnostech počítat s „ideou“ jako s „negativním“ jsoucnem, ale napsal několik menších textů a také jen poznámek k úvahám o tzv. negativním platonismu. To byl – aspoň pro mne – dobrý start k několika dalším krokům. V Platónově Timaiovi najdeme docela logickou konstrukci, která ukazuje na důležitost jakéhosi božského řemeslníka (demiurga), který vytváří skutečnosti tím, že ideje otiskuje jako nějaké formičky do beztvareho toku, v němž onen otisk nějaký čas podrží svůj tvar, než zase zmizí. Ideje samy však zůstávají nehybné a beze změny (a pasivní), ale může jich být použito znovu a znovu. Už Aristotelés toho demiurga kritizoval jako mýtus (tedy jako „nevědeckost“). Nabízí se tedy jiné pojetí: proč má nějaký „řemeslník“ používat „idejí“ jako pouhého materiálu či spíše prostředku, nástroje, když můžeme samy ideje pojmout jako hybné, aktivní, činné? Pak by tu ovšem před námi stále otázka, je-li tato aktivita jednotlivých idejí (původně na sobě nezávislých a spolu nekomunikujících, ačkoli – jak demiurg rozpoznává – některé je při otiskování možno kombinovat, zatímco jiné naprosto nikoli) ještě nějak koordinována, řízena, plánována – snad nějakými „super-ideami“ (či dokonce jen jednou jedinou? – u Platóna přece existovala jistá hierarchie a idea „dobra“ byla chápána jako „ta nejvyšší“). Pokud tedy takovou jakousi „primární“, předběžnou koordinaci předpokládat nebudeme, musíme počítat s tím, že „ideje“ samy aktivně přicházejí prostě „nahodile“. Ale to může být také náš omyl; pokud tato zdánlivá „nahodilost“ má přece jenom nějaký „smysl“, nemusí tento smysl být dán předem, ale může se rozvíjet a postupně být respektován a s větším nebo menším „umem“ uskutečňován nikoli „nahodile“, ale – řekněme – „kontingentně“ (napadavě, tj. že nás „napadají“ jako „nápady“). To pak můžeme docela dobře skloubit s oním „přicházením“ idejí z budoucnosti (čemuž dávám přednost před přicházením z „negativity“ či přímo z „nicoty“). Právě takto jsem byl doveden k myšlence „adventivnosti“ jako vhodnějšího pojmenování; a dobře to umožňuje i ono odlišení „skutečných“, byť „nereálných“, tj. ještě nerealizovaných, neuskutečněných idejí od pouhých skutečných, uskutečněných „nahodilostí“ (což je ovšem trochu rozpor: jak by vůbec mohlo k nějakému uskutečňování „opravdových“ nahodilostí docházet?).

(Písek, 100919-4.)